

Posudek

disertační práce **JUDr. Lenky Bezouškové, LL. M.**

na téma

„Problematika osobního statusu a rodiny v islámském právu“

Předložená disertační práce obsahuje 178 stran výkladového textu. Autorka práce zvolila tematiku, která v oblasti práva a právní vědy se jeví jako velmi výjimečná a svým způsobem „neotřelá“. Islámskému právu bylo v minulosti u nás věnováno velmi málo pozornosti. Nepamatuji, že by se této problematice v souvislosti s výukou na právnických fakultách někdo podrobněji věnoval, natož aby byla vydána vědecká díla příp. učebnice. Svět tohoto práva jevil se nám velmi vzdáleným a kdysi prakticky nepotřebným. O islámské právo nebyl projevován zvláštní zájem ani ze strany studentů ani ze strany praxe. Proto je poměrně lehké orientovat se v české právnické literatuře, která pojednává o některých otázkách islámského práva a na druhé straně, jak vyplývá z předložené práce, autorka, pokud chtěla své téma zpracovat na náležité úrovni, musela prostudovat velké množství zahraničních cizojazyčných publikací. V české odborné literatuře, zdá se, že předložená disertační práce bude patřit mezi první průkopnická díla. Je toho zapotřebí, neboť i české právo působící v centrální Evropě bude čím dále tím více konfrontováno též s právem islámským. Podle mého názoru, jak jsem ostatně i z textu práce vyrozuměla, nastávají v tomto směru někdy obtížné situace. Základy českého právního řádu byly historicky položeny a ovlivněny jinak než právo islámské. To proto, že v mnohém, zejména v době historicky bližší (poslední tisíciletí) lze shledat silný vliv křesťanství. Islámské právo však je právem náboženským a jak autorka uvádí: „není univerzálním právem určitého státu, není vázáno teritoriem“ (str. 8). Islám a jeho projevy duchovní, rituální a další jsou pro právníky, kteří se s ním setkávají poprvé velmi vzdáleny a často nepochopitelné. Zřejmě však některé základní znalosti o islámském právu by si měli čeští právníci osvojit. Islám jakožto náboženství je dnes prakticky rozšířen na všech kontinentech, což sice lze uvádět i o křesťanství, ale značný rozdíl je v hloubce a projevu víry. Toto nepochopitelně i v právu i v právním vědomí jednotlivců hraje zásadní roli. Existuje dnes řada přijatých principů v oblasti lidských práv, zanesených a přijatých většinou světa ve významných mezinárodních dokumentech. Proto po seznámení se s předloženou disertační prací si čtenář položí mnohé otázky. Statusová a soukromoprávní problematika v oblasti rodinného práva, kterou se autorka zabývá, vyvolává potřebu ještě hlouběji se zabývat nejobecnější existencí základních lidských práv. Autorčin výklad, který pro méně informovaného čtenáře přináší mnohé konkrétní poznatky je velmi vítaný a užitečný. Pozorného čtenáře tato práce totiž vede nejen k tomu, že se seznámí s novou problematikou, ale též k dalšímu širšímu uvažování. V tomto smyslu bych označila předloženou disertační práci za velmi podnětnou a současně poučnou.

Autorka rozdělila svoji práci do 14 kapitol. Bylo by možno říci, že těžiště práce spočívá v kapitole šesté až čtrnácté, které jsou věnovány problematice osobního statusu a rodiny v islámském právu. Nicméně předchozí kapitoly věnované obecnému výkladu o islámském právu jsou pro čtenáře naprosto nezbytné. Bylo by možno říci, že v těchto

kapitolách autorka „informuje“ čtenáře obecně o charakteristice islámského práva, o jeho pramenech, jeho právních školách a vztahu islámského práva a právního pořádku v islámských zemích. Obsah výkladu však svědčí o tom, že nejde jen o strohou informaci, ale o velmi důkladné seznámení čtenáře s problematikou, která je mu (pokud se již dříve islámským právem hlouběji nezabýval) poměrně velmi vzdálená. Toto je důležité nejen pro studenty, kteří se s islámským právem setkávají poprvé, ale též pro ty, kdož mají hlubší, badatelský a odborný zájem o právo. To proto, že při čtení této práce získávají velký přehled především o zahraniční literatuře týkající se islámského práva. Nalézají tak odpovědi na literární prameny související s konkrétní právní problematikou, kterou autorka rozebírá. Konečně je možno říci, že někdy může seznámení se s touto prací mít v některých ohledech i význam v praktické právní činnosti, pokud jde o získání potřebné informace. Pro všeobecné poučení čtenáře je významná i kratičká kapitola pátá nazvaná „Vztah islámského práva a právního pořádku v islámských zemích“. V této kapitole autorka vysvětluje postavení islámu resp. *šarii* jako hlavního pramene zákonodárství a zdroje legislativy, souladnosti právních předpisů s uvedeným základním pramenem. Výklad se týká právního pořádku v islámských zemích zejména jejich ústav. Poměrně náročná kapitola sedmá, která v podstatě tvoří přechod k výkladu kodifikace problematiky manželství je nazvána „Úvod do práva personálního statusu“. Autorka se snaží vymezit termín personálního statutu, což je zřejmě velmi obtížné. Považovala proto za nutné vysvětlit zde vývoj právních úprav rodinného práva pokud jde o několik kodifikací, jež proběhly v 19. a 20. Století. I z tohoto historického přehledu je někdy obtížné pochopit právní význam určitých skutečností, které mají právní význam zejména pro vznik a uzavírání manželství. Čtenáře bude pochopitelně nejvíce zajímat výklad o moderní kodifikaci rodinného práva, ať již k ní došlo v řadě států koncem 20. Století, v některých pak na začátku století dvacátého prvního. Na stranách 51 až 54 podává autorka stručný aktuální přehled o těchto současných úpravách. Důležitá poučka je uvedena na straně 53. Obecně je možno říci, že jednotlivé právní předpisy vztahující se k rodinnému právu obsahují klauzuli o vtažení islámského práva do rodinného práva. Kapitola osmá, pojednávající o uzavření manželství je napsána velice důkladně, podrobně, stejně tak, jako další kapitoly věnované této problematice včetně pojednání o právních následcích uzavření manželství. Autorka vysvětluje mnohé podrobnosti i určité rozdílnosti, které jsou v úpravě uzavírání manželství rozlišovány podle výkladu islámského práva, jeho jednotlivými „školami“. Zřejmě společně pro muslimy z islámského práva vyplývá to, o čem i autorka se zmiňuje, že společenská a náboženská hodnota manželství má zásadní význam. To bychom koneckonců mohli přirovnat i k významu, který kdysi byl přikládán katolickou církví manželství, tj., že manželství bylo považováno za „svátost“. Zde ovšem v současné době nastal v posláních manželství mezi islámem a křesťanstvím velký rozdíl. Sociální hodnota manželství, jakožto právního vztahu i v křesťanském světě poklesla. Pokud jde o ateisty, přibývá stále více lidí, kteří právní formě manželství nepřikládají podstatný význam. Zdá se, že ve světě islámu ještě zdaleka obdobný názor na manželství nenastal. Je tomu snad právě proto tak, že v manželství je spatřován nejen jeho význam právní, ale též jeho význam náboženský. Čtenáře práce určitě velmi zaujme kapitola jedenáctá pojednávající o zvláštních formách manželství, protože nazíráno českou právní úpravou jde o velké zvláštnosti, možno říci kuriozity, autorka se zde velmi podrobně zabývá problematikou polygamie resp. polygynie. Jejich společenských důvodů i event. právní úpravy. Samozřejmě, že tato problematika svědčí též o právním postavení ženy, zejména z hlediska lidských práv – zásadě rovného postavení pohlaví. Autorka neuvádí, jak se s touto základní zásadou islámské právo popř. islámské země vyrovnávají? V této kapitole jsou popsány ještě další zajímavosti, pokud jde o manželství, např. manželství na dobu neurčitou nebo určitou, nebo tzv. manželství „cestovní“ a další. Problematika je autorkou uváděna v souladu s právní úpravou manželství platnou v tom kterém muslimském státě. Právní následky manželství, jež je věnována další kapitola jsou pochopitelně značně odlišné

zejména v tom, že se rozlišují práva a povinnosti manžela na jedné straně, manželky na druhé straně. Toto koneckonců není tak dalece historicky vzdáleno od právní úpravy, která platila na našem území až do 1. ledna 1950, ovšem sama povaha těchto práv a povinností přináší některé nám neznámé příkazy – např. podle Koránu a Sunny nesmí žena svévolně odepírat sexuální styk. Autorka zde uvádí řadu dalších povinností provdaných žen a současně práv jejich manželů, které vůči nim při porušení těchto povinností mohou uplatnit. Jde o mnohé „příkazy“, které v evropském právu se ani v historii nevyskytovaly.

Velmi vzdálenou právní úpravou našemu chápání je problematika zániku manželství, které se autorka věnuje velmi podrobně na 60 stránkách své práce. Zejména je velmi pro naše chápání obtížný postup spojený s tzv. zapuzením jakožto jednostranného rozvodu ze strany manžela. Většinou představa islámského rozvodu spočívá v právním výkladu pojmu zapuzení. Není to však jediný způsob rozvodu manželství. Existuje také rozvod manželství soudní cestou a jeho některé další alternativy. I v této kapitole postupuje autorka systematicky a snaží se i tuto právní úpravu rozvodu manželství náležitě vysvětlit. Našeho čtenáře, při podrobnějším zamyšlení o přístupu islámského práva zrušení manželství za života manželů, musí nutně napadnout v první řadě otázka rozlučitelnosti manželství. Z autorčina výkladu (i když sama obecně otázku „rozlučitelnosti“ manželství neřeší) totiž vyplývá nejpůvodnější náboženské předpisy *Šaría* a *Sunna* se touto otázkou vlastně nezabývaly na rozdíl od tématu nerozlučitelnosti manželství stanovené Tridentským koncilem pro katolíky. Naopak možnosti, které islámská úprava nabízí, pokud jde o zrušení manželství rozvodem je mnoho. Velmi mě zaujal výklad o „*chul*“ a „*mubára*“, jakožto instituty vedoucí za splnění určitých konkrétních podmínek k dohodě o rozvodu. Autorka zde podává velmi podrobný a zajímavý výklad zejména o „*chul*“ což nazývá prostředkem „vysvléknutí se z manželství“. Na straně 160 a 161 autorka podává vyhodnocení toho, jak je vnímán „*chul*“ v islámském právu a současných právních úpravách. Autorka uvádí: „*zatímco se právní školy shodují na nezbytném souhlasu manžela s chulem, pak současné právní předpisy zpravidla připouští jako krajní řešení i rozvod cestou chuly bez souhlasu manžela opírající se o hadíth, v němž nebyl souhlas Tábita vyžadován. To je podstatný rozdíl a posun ve vnímání chulu a zároveň i odvážný krok zákonodárce, jenž se uchýlil k menšinovému názoru, aby zlepšil postavení žen*“. Jak je patrné z různých souvislostí, které autorka v práci uvádí, společenské postavení ženy je v islámském zákonodárství, stále ještě podstatně ovládaném náboženskými principy, neobyčejně tradicionalistické. Podle mého názoru je proto velmi obtížné zejména v euroatlantickém prostoru pochopit chování a myšlení muslimů, kteří do něj vstupují s odhodláním v něm setrvat. Svým způsobem zde existují přímo propastné rozdíly, proto některé kriminální činy páchané uvnitř rodiny (např. vraždy ze cti) musí být v prostoru evropských i jiných právních úprav nekompromisně odmítány.

Předloženou práci je třeba hodnotit i z hlediska stylistického. Autorka, jak již bylo uvedeno, vykládá problematiku, která je svou terminologií i mnohdy jiným způsobem uvažování velmi obtížná. Autorka totiž nemůže vycházet z pouček běžných, zejména modernímu evropskému právu uplatňovanému v současných demokratických státech. Stěžejní principy soukromého práva, zejména pak rodinného práva se dostávají v některých právních otázkách do přímého protikladu. Autorka se především snaží v celé práci popsat a vysvětlit čtenáři velmi náročný systém základů islámského rodinného práva a jeho uplatňování v jednotlivých islámských státech včetně jejich zákonodárné činnosti.

Autorka vychází z bohaté především zahraniční literatury, jak už bylo předem uvedeno. Zřejmě prostudovala řadu monografií a jiných prací v originálu, což bylo jistě velmi náročné. Autorka důsledně uvádí odkazy na používanou literaturu a to na jednotlivých stránkách své práce. Oceňuji, že autorka nejen pečlivě na použitou literaturu odkazuje (celkem 807 odkazů), ale mnohdy uvádí pod čarou potřebné citace a mnohé další vysvětlivky

(např. vysvětlivka č. 552, 554, 237 a další). Tak dochází k tomu, že čtenář se z těchto vysvětlivek, (kterými zřejmě autorka nechtěla zatěžovat text), dozví ještě mnoho zajímavých informací, které by mu jinak zůstaly neznámy. I v tomto způsobu práce autorky spatřuji její důslednost a pečlivou snahu přiblížit tento svět islámského práva čtenáři co nejlépe. Do určité míry tato práce postrádá hodnotící postoje, které autorka zaujímá jen sporadicky, možno říci nesměle. Téma práce je opravdu rozsáhlé, a pokud by autorka měla provádět systematické hodnocení, pak by zřejmě zvolená tematika musela být užší a zpracovaná důsledně komparatisticky. O toto pojetí práce však autorce nešlo. Proto hodnotím naprosto kladně autorčin způsob zpracování tématu, a zejména pak její práci s literaturou. Taktéž se domnívám, že by práce po určité úpravě měla být vydána v takové podobě, aby se s ní mohla seznámit širší veřejnost. Jediná věc, která mi chybí v této práci a o níž jsem se již výše zmínila, je nedostatek vyjádření autorčina názoru na to, zda jinak chápané postavení ženy ve společnosti by mohlo v budoucnosti ovlivnit vývoj a modernizaci rodinného práva v islámském pojetí.

Výše uvedené připomínky event. výhrady nejsou takového významu, aby snižovaly požadovanou úroveň této disertační práce. Naopak předložená práce splňuje všechny požadavky kladené na doktorskou disertaci. Je způsobilá k obhajobě a v případě úspěšného obhájení může sloužit jako podklad k udělení vědeckého doktorátu Ph.D.

Praha, leden 2012

Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.
oponent disertační práce